
California Q în psihodignoza personalității

Dragoș Iliescu
D&D Research, București

Abstract

The present paper focuses on the usage of Q-Methodology in psychological assessment, centering mainly on the California Q as a specific psychodiagnostic tool with highly qualitative outputs in personality assessment. Besides some of the rather methodological and epistemological background issues regarding the usage of Q-Methodology in psychological research - among others the non-classical and different perspective of the California Q on self-reported personality measures vs. personality measures reported by external observers, and the unusual outlook on the necessity of standardized measures in personality assessment – the article tackles the objective of describing the California Q, its construction, consistency, usage and proven utility.

Keywords: Q Methodology, California Q, personality assesment

Rezumat

Articolul de față se referă la folosirea Metodei Q în evaluările psihologice, centrându-se pe California Q, ca fiind un instrument specific de psihodiagnostic, cu rezultate bune în evaluarea personalității. În afară de câteva aspecte metodologice și epistemologice ale folosirii Metodei Q în cercetările psihologice – printre altele o altă perspectivă a California Q vizând autoevaluarea personalității vs. evaluarea venită de la observatori exteriori – acest articol are ca obiectiv descrierea a California Q, construcția acestuia, consistența, folosirea și utilitatea dovedită a acestuia.

Cuvinte cheie: Metoda Q, California Q, evaluarea personalității

Modele de psihodiagnoză a personalității. „Inside” vs. „Outside”

În psihodiagnoza personalității termenii de „interior” și „exterior” sunt impregnați cu conotații disputate. Stephenson (1953) considera că „*de bună seamă acestea sunt designații timide*” (p. 96), iar limitele semantice sunt cele care intervin în transmiterea semnificației acestor termeni. Stephenson (1953) nu s-a concentrat în consecință asupra aspectelor definiționale, ci a încercat să facă lumină chiar asupra semnificației celor doi termeni. Prezintă aici viziunea sa despre modalitățile posibil a fi folosite de către psihologi în psihodiagnoza personalității (X desemnează persoana evaluată, iar Y este observatorul/evaluatorul).

(a) „Interior”

- (0) psihismul lui X;
- (1) auto-reflecții ale lui X;
- (2) reconstrucția lui (X) de către Y;

(b) „Exterior”

- (1) auto-observații ale lui X asupra comportamentului propriu;

(2) observații ale lui Y despre comportamentul lui X;

(c) „Istoric”

- (1) reconstrucții ale lui X privind comportamentul propriu, în trecut;
- (2) reconstrucții ale lui Y despre comportamentul avut de X în trecut.

Trebuie să accentuăm aici că Stephenson a insistat asupra păstrării ghilimelelor în denumirile „intern” și „extern”. Psihismul lui X (a0) desemnează evident mecanismele mentale interne pe care Stephenson (alături desigur de alți behavioriști, precum Watson, Skinner și Kantor) a dorit să le excludă din considerațiile științifice, păstrând doar comportamentul pur ca input în raționamentul științific. În rest însă, aș putea să mă descriu pe mine sau sentimentele mele (a1), sau felul în care mă relaționez la cineva (b1) sau cum m-am relaționat la cineva în trecut (c1) – toate acestea din propriul punct de vedere. Ori, cineva, un observator extern mie, ar putea să descrie ce crede că eu cred despre mine (a2), ori cum mă comport față de

cineva (b2), ori cum m-am comportat față de cineva în trecut (c2).

În viziunea acestor explicații, Stephenson concludă că de fapt este mult mai sigur să ne rezumăm la a considera ca fiind „moduri” separate de psihodiagnoză viziunea proprie a subiectului, respectiv viziunea evaluatorului.

Este evident că psihodiagnoza modernă se concentrează în special asupra viziunii subiecților evaluați. Este ceea ce se numește „auto-evaluare” („self-reported measures of personality”) și orice specialist cunoaște măcar 5-6 chestionare, instrumente de evaluare a personalității, care lucrează pe baza acestor auto-evaluări ale persoanelor diagnosticate. Desigur, viziunea evaluatorului/cercetătorului este prezentă în construcția instrumentului, însă diagnoza propriu-zisă este făcută exclusiv prin intermediul auto-evaluării subiectului.

Este o lipsă importantă a psihodiagnosticului modern, în problema personalității, care probabil a apărut datorită inerției și a obișnuinței psihologilor de a lucra cu *probele* folosite în psihodiagnoza aptitudinilor, precum și a imposibilității multora de a înțelege că *măsurile* folosite în evaluarea personalității impun și alte standarde metodologice.

Marea majoritate a chestionarelor de personalitate moderne sunt construite pentru a se situa în punctul (b1), auto-observații ale lui X asupra comportamentului propriu, probabil și ca rezultat al viziunii științifice timpurii și puternic behavioriste conform căreia *„măsurătorile și observațiile obiective despre un individ pot fi făcute de către oricine, chiar de către un aparat inert, pe când măsurătorile și observațiile despre subiectivitatea unei persoane nu pot fi făcute decât de ea însăși”* (Stephenson, 1972, p. 17).

Modalitatea cel mai des întâlnită de a ataca punctul (b2), observațiile lui Y despre comportamentul lui X, este cea a evaluării prin observatori externi, care se confruntă cu o seamă de probleme de substanță și pe care o vom discuta în continuare.

(Argumente ÎMPOTRIVA evaluării personalității prin observatori externi)

Deși în principiu evaluarea personalității umane pe baza evaluărilor multiple făcute de observatori externi avizați nu este altceva decât o variațiune a atât de bine cunoscutei practici a evaluărilor multiple, criticile întâmpinate de această metodă de evaluare a

personalității sunt multiple, și vin din segmente relativ diferite ale comunității științifice.

Criticile aduse evaluării personalității umane cu ajutorul observatorilor externi se arondează zonei epistemologiei. Conform acestei viziuni, evaluările unor observatori externi „nu sunt importante pentru știința personalității” (cf. Block, 1961), principial din cauza faptului că instrumentul observării este o persoană umană operând la nivel empiric, iar o știință operațională, coerentă, nu ar trebui să permită unui individ singular să preia acest rol. Un test sau inventar de personalitate, în viziunea aceasta, ar fi un instrument obiectiv, realist, și în mod cert mai adecvat pentru evaluare. O extensie a viziunii deja prezentate este aceea că, chiar dacă observatorului i se permite să servească drept instrument investigației științifice, se pune în continuare aceeași problemă de epistemologie și de statut științific al investigației, legată de această dată de reproductibilitatea datelor astfel culese. Știința pozitivistă necesită date reproductibile, informații care să nu fie dependente de anumiți indivizi pentru a fi colectate, iar modalitatea de colecție însăși trebuie să fie imposibil de influențat de indivizi singulari. Iar observatorii, oricât de avizați ar fi, nu pot aduce date coerente, informații repetabile, lipsite de distorsiuni.

(Argumente PENTRU evaluarea personalității prin observatori externi)

Nu trebuie să uităm însă că în istoria psihologiei au existat mai multe reacții la metoda clasică de psihodiagnoză a personalității, reacții care au cerut o concentrare sporită pe aspecte direct comportamentale ale individului analizat, și care au încercat pe cât posibil să evite extragerea acestuia din contextul vieții sale zilnice în cursul evaluării. Argumentele pentru o metodă alternativă auto-evaluării folosite în prezent sunt multiple:

1. În primul rând, chiar situația de evaluare a individului de către psiholog este o situație artificială, creată artificial și resimțită ca atare de subiect. Răspunsurile subiectului vor fi în mod cert influențate și modificate de situația aceasta și de aparența de „test” care este generată de către psiholog. În aceste condiții, toate răspunsurile subiectului vor fi distorsionate de o seamă de erori sistematice, dintre care

-
- dezirabilitatea socială este poate cea mai cunoscută dar nici pe departe singura.
2. În al doilea rând, nici una din scalele de validitate ale protocolului unui chestionar de auto-apreciere nu poate elimina în totalitate posibilitatea ca individul respectiv să eludeze totuși vigilența psihologului și să reușească să se prezinte diferit de persoana care de fapt este.
 3. În al treilea rând, o problemă de fond și foarte serioasă privește chiar validitatea demersului de psihodiagnoză, în condițiile în care itemii chestionarului evaluează situații ipotetice, care deseori nu au fost trăite de subiectul în cauză. O parte uneori semnificativă a itemilor unui astfel de chestionar se concentrează pe aspecte ale vieții trecute sau chiar ale copilăriei, asupra cărora memoria subiectului este posibil să nu mai funcționeze cu acuratețe, iar răspunsul dat să fie de complezență. O altă parte a itemilor este posibil să nu aibă semnificație pentru individ, fiind scenarii de genul „ce ar fi dacă”, la care acesta nu numai că nu s-a confruntat niciodată, dar cel mai probabil nici nu s-a gândit vreodată. În aceste condiții răspunsul va fi de bună seamă unul de complezență ori dat sub impulsul momentului.
 4. În al patrulea rând, o problemă de validitate teoretică este adusă de relativ noile paradigme neo-behavioriste, ori cognitiv-comportamentale, care descriu comportamentul uman ca fiind o rezultantă a personalității, flexibilă însă la stimulii mediului. Cu alte cuvinte, răspunsul preferat al individului la o anumită situație ar putea să varieze în funcție de datele efective ale realității, același individ putând să se comporte pentru un observator extern aparent incoerent și diferit în situații similare. În aceste condiții, evaluările ipotetice își pierd o mare parte din valoare și devin simple și banale speculații privind posibile (dar la fel de imposibile) manifestări ale personalității individului respectiv.

Importanța evaluării personalității prin observatori independenți

Argumentele unei părți, e drept, restrânse, a comunității științifice, în fața acestor neajunsuri ale metodei clasice, tind să prefere evaluarea subiecților cu ajutorul observatorilor („observer-evaluations”). Aceste evaluări sunt măsuri compozite ale unor

evaluări făcute de persoane cu care individul respectiv interacționează în viața sa de zi cu zi. Ele au fost folosite uneori ca și evaluări de personalitate, însă acest tip de evaluare nu s-a bucurat de o reputație prea bună ca metodă științifică (Block, 1961).

În studiul personalității se folosește deci, în ciuda criticilor deja amintite aici, metoda evaluării indivizilor pe baza observatorilor externi, în mod frecvent în special în zona psihologiei devianței și a marketingului politic și electoral. Un motiv este desigur acela că datele de acest tip sunt cel mai ușor de obținut, în mod special atunci când individul evaluat nu este la dispoziția psihologului, ori refuză să se pună la dispoziția acestuia.

În plus, lăsând chiar la o parte problematica accesului la persoana evaluată și ducând argumentația spre sfera chiar a utilității acestor date, nu se poate nega faptul că valoarea predictivă pe care psihodiagnoza clasică a personalității o are pentru comportamentele efective ale individului este relativ scăzută, și scade chiar mai mult în ceea ce privește comportamente specifice, punctuale, astfel încât datele culese de observatori despre comportamente reale, manifestate de individ în viața reală, sunt o sursă importantă de predicții științifice (Holt, 1958).

Toate aceste justificări sunt valide, și valoarea predictivă și utilitarismul acestei viziuni sunt suficient de puternice pentru a sprijini folosirea observatorilor în psihodiagnoza personalității (Block, 1961).

(Necesitatea standardizării în psihodiagnoza personalității. Lipsurile evaluării făcute prin observatori independenți)

În ciuda argumentelor care susțin superioritatea metodei observatorilor externi, aceasta se confruntă cu o problemă majoră în ceea ce privește rezultatele sale, care nu se supun nici standardizării urmărite de știința modernă în outputul său, și nici consensualității terminologice atât de necesare acesteia.

În cursul unui program de dezvoltare personală făcut cu ajutorul unui terapeut, ori chiar în cursul terapiei psihologice sau psihiatrice, subiectul sau pacientul este văzut de cele mai multe ori de mai mulți observatori, psihologi, psihiatri, uneori asistenți sociali. Uneori se practică ședințe de lucru ale acestor persoane implicate în psihodiagnostic în așa

zisele „consilii diagnostice”, făcute pentru a se discuta și integra diferitele evaluări. Aceste ședințe sunt desigur pline de substanță, de vreme ce fiecare evaluare singulară este îmbogățită și augmentată de ideile, opiniile, observațiile celorlalți evaluatori.

De multe ori însă materialul suplimentar astfel adus în discuție este mult prea abundent și de cele mai multe ori se întâmplă ca el să fie rezumat într-o altă cheie ideatică, ceea ce îl face greu de integrat din punct de vedere cognitiv. Unui psihiatru bunăoară îi va fi greu să înțeleagă concluziile trase de psiholog din interpretarea Testului de Apercepție Tematică. Aceste bariere de comunicare pot fi doar cu greu penetrate atunci când se lucrează cu echipe inter-disciplinare, pe de o parte datorită vocabularului diferit, pe de altă parte datorită atitudinii și schemelor de analiză principal diferite unele de altele.

Problema nu este, din păcate, doar o problemă susceptibilă să apară în echipele pluri-disciplinare. Chiar și profesioniști cu o orientare relativ similară sunt uneori luați prin surprindere de acest efect – în sânul comunității psihologilor domnește deseori aceeași confuzie și lipsă de înțelegere reciprocă, ce abundă de confuzii și aspecte obscure. Uneori există diferențe marcante în schemele mentale și deprinderile profesionale ale psihologilor formați la diferite universități.

Unul din principiile epistemologice contemporane, aplicat în special (dar nu exclusiv) la științele sociale, datorită gradului lor probabilistic și multi-paradigmatic, este acela că știința are o bază consensuală. Lupta cercetătorului pentru cunoașterea realității nu tinde de fapt la *cunoaștere* absolută, nici pe departe, ci tinde la atingerea unei cunoașteri *suficiente*, unde standardul este fixat de comunitatea științifică, prin consens. Deși sună criptic și anormal, psihologia în general se supune acestui principiu epistemologic: se acceptă că ajungem la *cunoaștere* doar în condițiile în care explicațiile noastre se supun modalităților idiosincratice de codificare științifică a informației, adică sunt descrise în jargonul psihologiei și în conceptele recunoscute de ea.

Credem că putem spune în aceste condiții, fără a forța nota, că știința modernă este o funcție a unor evaluări multiple, și nu, așa cum poate am vrea să credem, a unei reflectări perfecte a realității.

Exact acestei consensualități absolut necesare nu li se pot supune evaluările externe multiple asupra personalității umane, și

considerăm că acesta este motivul major pentru care metoda a căzut în desuetudine.

California Q și psihodiagnoza personalității prin evaluatori externi

California Q a fost creat având în vedere exact această neobișnuită formă de psihodiagnoză a personalității, și anume evaluarea care se bazează pe descrieri ale observatorilor, spre deosebire de evaluările clasice, bazate pe auto-caracterizare din partea subiectului însuși.

Metodologia Q în general și CQ-ul ca instrument, în special, aduc din nou în discuție aceste aspecte de maximă importanță pentru psihodiagnoza personalității. Știința clasică optează în cea mai mare parte la ora actuală în psihodiagnoza personalității pentru ceea ce se numește „self-reported measures” - auto-evaluări. Aceste auto-evaluări sunt evaluări făcute de chiar persoana care trebuie analizată de psiholog, pe baza unui chestionar, a unui instrument psihometric, care este construit în așa fel încât să facă posibilă evaluarea standardizată a persoanei respective, pe dimensiuni sau scale a căror interpretare este cunoscută. O persoană care va da răspunsuri de un anumit tip la anumite întrebări va fi considerată a fi dominantă, ori asertivă, ori sociabilă. În plus, instrumentele asigură, unele mai mult iar altele mai puțin, imposibilitatea persoanei care se auto-evaluează, de a „trișa”, de a induce în eroare psihologul prin prezentarea propriei persoane într-o lumină mai favorabilă. În mod evident, aceasta este probabil prima și cea mai importantă capcană în condițiile pentru care psihologul va opta pentru auto-evaluări generate chiar de persoana analizată. De aceea majoritatea chestionarelor consacrate de personalitate conțin scale care să indice validitatea protocolului.

Construcția California Q (CQ)

California Q este indisolubil legat de numele lui Jack Block, marcant psiholog de la universitatea Berkley, California. Înainte de a începe să construiască CQ-ul, Block a fost implicat în mai multe studii realizate cu ajutorul metodologiei Q (1952a, 1954, 1955a). Experiența și autoritatea sa în psihodiagnoză, în special în probleme legate de personalitate, sine, conștiință este în afara oricărei discuții, după cum demonstrează o impresionantă listă de publicații.

Atracția principală exercitată de metodologia Q asupra lui Block a fost datorată în primul și primul rând Q-Sort-ului ca metodă de culegere a datelor. De-a lungul timpului, demersului său i s-au adus mai multe reproșuri din cadrul comunității „ortodoxe” de teoreticieni ai metodologiei Q, privind aparenta sa rezumare la aspectele tehnice, fără considerarea în totalitate și cu consecvență a principiilor epistemologice ale metodologiei Q. Indiferent de adevărul sau neadevărul acestor aspecte – care sunt în continuare în discuție în forurile avizate – un lucru însă nu poate fi pus la îndoială: activitatea de pionierat a lui Block a dus la acceptarea și absorbția metodologiei Q într-un domeniu care îi fusese interzis până la acel moment.

Primul pas hotărât în vederea implicării metodologiei Q în psihodiagnoza personalității a fost făcut de Block în 1952, când a pregătit un memorandum cu argumente coerente și puternice privind folosirea Q-Sort-ului ca instrument de codificare a trăsăturilor de personalitate în evaluarea psihologică (Block, 1952b). Acest memorandum a dus în mod direct la realizarea în cadrul IPAT – Institute for Personality and Ability Testing - a unui prim Q-Sort psihodiagnostic folosit de evaluatori pentru psihodiagnoza personalității ofițerilor din Air Force (MacKinnon et. al., 1958). Valoarea practică și succesul acestui prim set de itemi Q a încurajat studii ulterioare și a demonstrat corectitudinea predicțiilor metodologice făcute de Block. Într-o oarecare măsură, acest prim Q-Deck poate fi considerat precursorul California Q (Block, 1961).

Într-o primă fază au fost izolate 90 de variabile psihologice, care au fost operaționalizate și exprimate în formă verbală, țintind la o cât mai completă acoperire a domeniului personalității umane, așa cum era acesta privit la acel moment de psihologii clinicieni. O parte semnificativă din acești itemi au fost preluați din Q-Sort-ul menționat înainte, realizat în cadrul IPAT. Principiile urmate în creionarea itemilor acestui prim CQ au fost următoarele (cf. Block, 1961):

(1) Fiecare item a fost formulat în așa fel încât să fie neutru din punct de vedere teoretic. O grijă deosebită a fost acordată acestui aspect, căci deși Block afirmă (1961) că CQ este construit pe baza paradigmei psihodinamice, a avut ca intenție declarată lipsa teoretizării excesive și crearea, prin această perspectivă a-teoretică, a unui instrument posibil a fi folosit în mod

universal de toți cercetătorii în probleme de psihodiagnoză a personalității, *indiferent de orientarea lor teoretică*. Formulările itemilor CQ sunt în consecință empirice și a-teoretice, fiind compatibile cu practic toate teoriile personalității.

(2) Fiecare item a fost astfel redactat încât să sugereze un continuum mai degrabă decât exclusivitate. Q-Sort-ul ca instrument se pretează cu mare ușurință la această abordare, de vreme ce intensitatea cu care un evaluator aderă la o opinie – caracterizare în cazul nostru – este o funcție a plasării respectivului item în timpul sortării. Din acest punct de vedere, orice item poate fi plasat pe scala de la $-n$ la $+n$ pe care este construită structura Q. Însă în aceste condiții trebuie acordată o grijă deosebită semanticii itemilor, căci ei trebuie să permită evaluatorului să fie cotați diferențial, și să nu implice în mod obligatoriu judecăți extreme. Itemii ce conțin formulări puternice sunt în aceste condiții evitați, de ex. “este întotdeauna săritor” (item care dacă ar fi plasat la polul negativ ar implica faptul că persoana nu este *niciodată* săritoare) sau “în general este neîncrezător în oameni” (item care dacă ar fi plasat la polul pozitiv ar induce concluzii ce se apropie de suspiciune principală și poate de paranoia) etc. Aceste enunțuri sunt re-formulate ca și comportamente simple, fără alte ancore care să inducă evaluatorului concluzii valorice, temporale ori de generalizare, de ex. “este săritor” sau “este neîncrezător în oameni”.

(3) Fiecare item a fost desigur redactat în așa fel încât să exprime elemente psihologice singulare, să evite confuziile și dublul sens. De exemplu (Block, 1961) itemul „este vorbăreț și stăpân pe sine” este un item slab, de vreme ce este evident că subiectul poate fi vorbăreț fără să fie stăpân pe sine sau viceversa. Partiționarea, ruperea acestor itemi în enunțuri separate elimină probleme de neînțelegere sau ambiguitate ce ar fi putut să apară în cursul evaluării. Important este însă că în cadrul operațiunii de sortare sunt posibile în continuare conjuncțiile complexe ale itemilor.

(4) S-a făcut un efort deosebit de a include între itemii CQ doar variabile recunoscute

de psihologie la acea dată ca fiind independente din punct de vedere conceptual unul de celălalt. Prin „independență conceptuală” Block (1961) definește acea situație în care semnificația psihologică a unui item nu poate fi derivată din semnificația psihologică a altui item sau a vreunei conjuncții de itemi. În mod evident acesta este un deziderat și principiul enunțat aici nu poate fi urmat decât poate ca ideal, îndeplinirea sa fiind de fapt o funcție a gradului de cunoaștere la care știința a ajuns la respectivul moment. Relații încă nerecunoscute între concepte pot desigur să existe, însă chiar așa incomplet cum este în mod necesar un astfel de demers, un număr semnificativ de itemi a fost „purificat” de interdependențe. Suntem de părere, cu privire la acest punct, că autorul a complicat într-o oarecare măsură explicațiile aferente, prin încercarea de a extinde aria conceptului de „echivalență”. Este posibil astfel ca „independență conceptuală” să creeze unele confuzii.

- (5) Relaționată cu dezideratul expus anterior de independență conceptuală este și problema redundanței enunțurilor. Block (1961) numește această problemă „independență empirică”, opusă fiind independenței conceptuale. Suntem de părere că deosebirile între cele două meta-concepte nu sunt suficient de bine creionate de autor, și că dependența conceptuală a doi itemi presupune în mod obligatoriu și dependență empirică, iar o posibilă dependență empirică observată atrage cu siguranță după sine o rapidă teoretizare a dependenței conceptuale. Aspectul nu ar fi problematic în mod normal, însă Block (1961) afirmă în cazul dependenței empirice un principiu opus celui enunțat anterior, și anume acela că dependența empirică este de fapt de dorit, într-o oarecare măsură. Considerăm că cele două principii sunt antagonice și mutual exclusive iar situația este de bună seamă confuzantă. Suntem de părere că primatul ar trebui să îl aibă în aceste condiții acest ultim principiu, pe care Block îl explică mai satisfăcător decât pe cel de „independență conceptuală”. Block (1961) spune că, în ciuda principiilor de construcție a testelor, de a renunța la câte unul din itemii ce corelează semnificativ și între ei, este posibil ca includerea unor

caracterizări sau trăsături de personalitate ce se acoperă parțial să aducă avantaje, mai ales în acele situații în care legăturile teoretizate *nu* există. De exemplu, rigiditatea și conservatorismul ne așteptăm să coreleze semnificativ, însă, spune Block, ar fi probabil greșit să eliminăm pe oricare din aceste două descrieri, fiind fără doar și poate posibil să întâlnim un individ care este conservator fără a fi rigid.

- (6) O fațetă suplimentară asupra căreia construcția CQ a necesitat o reflecție coerentă este strâns legată din nou de problema redundanței, expusă anterior, și anume de faptul că nu întotdeauna cuvintele ori conceptele opuse din punct de vedere semantic ori logic se constituie și în opoziții psihologice. De exemplu (Block, 1961), „submisiv” este opus (verbal) cu „dominant”, însă există un tip de personalitate pentru care ambele aceste caracteristici sunt valabile în mod simultan, și anume așa-numita personalitate autoritar-submisivă. În plus, situația inversă este de asemenea valabilă: o persoană care nu este „sociabilă” nu este în mod necesar „antisocială” sau „supra-critică” în ceea ce îi privește pe ceilalți. Având în vedere cele expuse aici, CQ a trebuit să accepte un anumit grad de redundanță, pentru a putea gestiona toate aceste posibilități echivoce.
- (7) O altă preocupare în faza de generare a CQ a fost aceea de a minimiza pe cât posibil judecățile valorice făcute de evaluatori în descrierea subiecților evaluați. Teoretic observatorii profesioniști, psihologi și psihiatri, ar trebui să fie lipsiți de valorizare în percepțiile lor, însă știm cu toții că schemele perceptuale funcționează din acest punct de vedere conștient, în ciuda unui oarecare control care este de așteptat de la indivizi cu formare profesională riguroasă. Modalitatea cea mai simplă de a preveni ca judecățile de valoare din partea evaluatorilor să domine funcția lor preponderent descriptivă este aceea de a nu le pune acestora la dispoziție instrumente semantice care să permită trasarea judecăților de valoare. Cu excepția acelor concepte psihologice care au fost introduse cu intenția specială de a atrage după sine reflecții pozitive ori, dimpotrivă, implicații negative pentru caracterul persoanei evaluate, toate

enunțurile CQ au fost enunțate într-o modalitate neutră. Evaluatorii profesioniști consideră că rata itemilor enunțați neutru, pozitiv respectiv negativ este în CQ de 2:1:1 (Block, 1961).

Detalii istorice privind generarea CQ

Prima formă a CQ a constat din 90 de itemi, considerați un important și coerent punct de plecare. Asupra esenței acestora, dar și a modalității în care au fost enunțați, autorul a purtat discuții calitative împreună cu alți doi psihologi (Jeanne H. Block și Virginia Patterson) și un psihanalist (Don D. Jackson), discuții care au totalizat aprox. 60 de ore. Discuțiile s-au concentrat în special asupra clarității itemilor, a importanței lor psihologice și a implicațiilor pe care ei le au pentru completitudinea și validitatea Q-Sort-ului final.

O nouă sesiune de 6 discuții calitative cu experți a fost realizată în 1953 în cadrul Clinicii Langley Porter, cu participarea unor psihologi clinicieni marcanți printre care amintim pe Robert Harris, Bernard Apfelbaum, Albert Shapiro și Leon Witebsky.

În urma acestor discuții, prima formă a CQ a fost supusă pilotării pentru decelarea utilității sale și a proprietăților sale psihometrice. Începând cu iulie 1953, pentru o perioadă de 14 luni, această primă formă „oficială” a CQ, având acum 108 itemi a fost folosită în mai multe cercetări. Două din cercetările făcute cu această primă formă a CQ au fost ulterior publicate, una referitoare la percepțiile psihiatrilor despre pacienții schizoizi și despre schizofrenie în general (Jackson, Block, Block & Patterson, 1958), iar cealaltă o cercetare ne-clinică, dar amplă, conținând 240 de protocoale ale CQ (Block, Patterson, Block & Jackson, 1958).

Evaluarea subsecventă a CQ a beneficiat bineînțeles de perioada de pilotare, având însă de asemenea avantajul unui feedback consistent din partea unor psihologi de renume, printre care și Harrison G. Gough, creatorul CPI – California Personality Inventory. Astfel a fost generată forma II a CQ, care conținea 115 itemi. Ea a fost folosită din august 1954 până în martie 1957 și a devenit extrem de cunoscută, instrument dedicat în cadrul IPAT – Institute for Personality Assessment, precum și la universitățile California, Vassar, Minnesota și în Administrația Veteranilor (Block, 1961).

În toamna anului 1956 a început revizia formei II a CQ, beneficiind de comentariile și

experiențele acumulate de-a lungul folosirii sale intense în cei doi ani anteriori. Punctul central al noilor discuții pentru îmbunătățirea CQ a fost Institutul pentru Dezvoltare Umană (Human Development Institute). Concomitent cu noile discuții calitative, autorul a putut beneficia și de avansul tehnicii de calcul, începând să folosească intensiv calculul statistic pentru îmbunătățirea instrumentului. În acest scop au fost folosite în special patru eșantioane: unul format din 40 de femei, mame a unor copii cu probleme psihice; un al doilea eșantion a conținut 40 de bărbați, tați ai unor astfel de copii; al treilea a fost format din 50 de adulți, foști absolvenți ai universității Vassar, iar al patrulea includea 70 de bărbați, candidați la o universitate medicală.

Oricum, problema redundanței itemilor a suferit o nuanțare foarte interesantă cu această ocazie. Itemii neinformativi, redundanți sunt în mod normal acei itemi care sunt caracterizați de corelații foarte înalte cu alți itemi. Autorul însă a considerat că această cotare după redundanță trebuie să ia în considerare un aspect important: corelația trebuie să fie prezentă în *toate* eșantioanele analizate, de vreme ce absența corelației chiar și într-un singur eșantion înseamnă de fapt că respectivul item este în măsură să participe la descrieri diferențiale ale realităților investigate, îmbogățind astfel caracterizarea finală rezultată pe baza CQ.

Un alt criteriu interesant și care a fost folosit este acela al corelației medii inter-subiecți, care a fost investigată pentru căutarea unor corelații mai mari de .15. Este evident că odată cu creșterea corelației inter-subiecți în cadrul unui eșantion scade posibilitatea de discriminare între aceștia. În eșantioanele considerate a fi omogene este normal să regăsim într-o oarecare măsură corelații de acest tip; eșantioanele eterogene pot oferi însă pentru corelații mari inter-subiecți o singură posibilă explicație, și anume aceea că anumiți itemi au fost cotați în mod echivalent pentru mai mulți indivizi. Acești itemi sunt cunoscuți în analiza de item ca fiind „itemi universali”, căci se aplică tuturor subiecților investigați. Itemii universali nu introduc distorsiuni în analiză, dacă sunt recunoscuți ca atare, însă cu certitudine că sunt redundanți, de vreme ce sunt lipsiți de utilitate pentru discriminare.

După completarea analizei psihometrice și noul val de discuții calitative a rezultat actuala formă a CQ, forma III, care conține 100 de itemi și care are caracteristici psihometrice

și ale „perfectiunii” itemilor considerate atât de bune (combinat desigur și cu caracteristicile de fidelitate induse în general de Q-Sort-uri, ca instrumente de culegere a datelor), încât modificarea sa este puțin probabilă.

Exemple de itemi din CQ sunt:

4. Este un individ vorbăreț.
18. Are umor.
35. Are un comportament cald, are capacitatea de a iniția relații strânse.
46. Are deseori fantezii personale și reverii, speculații ficționale.
70. Se comportă într-o manieră coerentă din punct de vedere etic și este întotdeauna în consonanță cu propriile standarde personale.
85. Pune accent pe comunicare prin acțiune și comportament non-verbal.
98. Are fluentă verbală, își exprimă cu ușurință ideile.

Completarea / sortarea CQ

Block a optat în cele din urmă pentru California Q pentru o distribuție forțată, impusă. Discuțiile privind avantajele și dezavantajele acestei metode sunt multiple în comunitatea practicienilor metodologiei Q, însă uzanța este aceea de a opta pentru o sortare forțată („forced-choice sorting”) făcută pe o piramidă cu distribuție cvasi-normală.

Itemii CQ sunt, ca în orice Q-Sort, imprimați pe cartonașe, pe care evaluatorul trebuie să le organizeze pe un continuum de la -4 (este extrem de caracteristic pentru persoana evaluată) la +4 (nu este deloc caracteristic pentru persoana evaluată), în așa fel încât la -4 să aibă 5 și numai cartonașe, la -3 să fie plasate 8 și numai opt etc. Distribuția rezultată seamănă cu o piramidă, și are regula 5-8-12-16-18-16-12-8-5.

Folosirea CQ

CQ a dovedit în timp indici extraordinar de mari de fidelitate, așa cum era de fapt așteptat de la un Q-Sort. Este considerat de asemenea un instrument foarte valid, existând o seamă de studii în acest sens, însă expresia ultimă a puterii sale ca instrument psihometric este dată de faptul că a fost folosit la validarea CPI (California Personality Inventory), și este și astăzi folosit deseori în tandem cu auto-evaluarea rezultată din CPI.

CQ este folosit în special în psihodiagnoza clinică, pentru ușurința cu care reușește să standardizeze opinii disparate ale evaluatorilor, în situația în care evaluările multiple sunt o regulă a domeniului și nu se poate face nicicum abstracție de ele.

Tot în psihodiagnoza clinică, o altă lucrare de maxim interes din punctul de vedere discutat aici de noi, și anume a utilității metodologiei Q în psihodiagnostic în general și în studiul personalității în mod special, este lucrarea lui Beck (1954) referitoare la schizofrenie. Dincolo de valoarea ei reală pentru psihologul clinician care are interes în studiul acestei patologii, lucrarea conține și un studiu celebru al lui Stephenson, în care acesta a factorizat datele culese prin Q-Sort de la participanții la studiu, reușind astfel să facă un exercițiu admirabil de deconstructivism asupra dihotomiei clasice schizofrenic – neschizofrenic. Stephenson a reușit astfel să demonstreze că schizofrenia este o manifestare psihologică extrem de complexă și că știința modernă se găsește în incapacitate de a enunța și a susține concluzii generalizate cu referire la această patologie. Pe baza acestui studiu, CQ a fost folosit de către Block (1961) pentru a releva structura tipică de percepție asupra persoanei schizofrenice.

De asemenea, CQ este folosit în psihodiagnoza personalității în acele situații în care este necesară o validitate suplimentară și o siguranță sporită a rezultatelor obținute. Greutatea folosirii sale constă în faptul că, spre deosebire de auto-evaluare, unde este posibilă aplicarea unui singur „chestionar”, CQ necesită, atunci când este aplicat conform cu regulile expuse de Block (1961), evaluări multiple din partea unor persoane care interacționează frecvent cu persoana analizată.

CQ poate fi însă fără probleme aplicat după tipicul clasic al CPI, dându-i-se chiar persoanei evaluate spre auto-completare Q-Sort-ul. În aceste condiții de obicei structura rezultată este comparată printr-o metodă statistică de calcul a apropierei structurii (distanțe euclidiene) cu structuri pre-generate de către autor a diverselor afecțiuni și patologii psihice ori descrieri standard ale unor comportamente. Există astfel structuri pre-generate ale isteriei, ale schizofreniei, ale paranoiei, ale personalității ajustate optim, ale persoanei cu stimă de sine mare etc.

În psihoterapie CQ a fost de asemenea folosit în modele inovative de cercetare, în care subiectul terapiei a fost rugat să evalueze

pe baza aceluiași Q-Sort (CQ) un număr mare de persoane cu care interacționează în viața de zi cu zi ori cu care a interacționat în trecut, în special în copilărie. În urma analizei factoriale asupra structurilor Q ce caracterizau în viziunea subiectului fiecare dintre aceste persoane au putut fi relevate o multitudine de asemănări calitative și de substanță, anterior imposibil de observat, între anumite persoane din anturajul persoanei aflate în terapie.

California Q a fost folosit de asemenea în studii longitudinale privind dezvoltarea personalității. Block & Robins (1993) au folosit astfel corelațiile între self-ul ideal și percepția despre self ca fiind o măsură a stimei de sine. 91 de subiecți (44 de bărbați și 47 de femei) au fost evaluați de trei ori, la început (14 ani), la sfârșitul liceului (18 ani) și cu cinci ani mai târziu (23 de ani). Instrumentul folosit a fost o variantă prescurtată a California Q-ului, denumită Self Descriptive Q-Set (SQ), care conține doar 43 de itemi și care a fost generată cu scopul declarat de a ajuta la auto-evaluare. În plus, la toate cele trei momente în timp personalitățile subiecților au fost de asemenea evaluate cu ajutorul California Adult Q-set (CAQ). Această evaluare secundară nu a fost făcută însă de subiecți, ci de evaluatori independenți, psihologi clinicieni care erau familiarizați atât cu metoda de evaluare cât și cu subiecții evaluați. Evaluările personalității subiecților, făcute de evaluatori externi și propria percepție (deci rezultatele SQ și CAQ) au fost corelate, iar grupurile de subiecți de sex feminin și respectiv de sex masculin au fost tratate separat pentru a evidenția schimbările survenite în timp. Una din concluziile cele mai interesante este faptul că stima de sine a subiecților de sex feminin se stabilizează la un nivel „final” destul de repede, în mod cert mai repede decât este cazul pentru subiecții de sex masculin. De asemenea au fost extrase concluzii de interes pentru psihologia vârstelor și pentru dezvoltarea personalității; de exemplu este cert că femeile care erau generoase, cu simțul umorului, empatic, comunicative la vârsta de 14 ani au crescut puternic în ceea ce privește stima de sine, pe când femeile cu atitudini ostile, critice, iritabile la 14 ani au scăzut considerabil în stima de sine. Bărbații calmi, relaxați, lipsiți de anxietate socială la vârsta de 14 ani au crescut de asemenea în stima de sine, pe când bărbații cu anxietăți, reverii, fantezii și agresivitate socială au scăzut ulterior în stima de sine (Block & Robins, 1993, p. 916).

Concluzii

Putem spune că instrumentul cunoscut sub denumirea de „California Q-set” vine în întâmpinarea psihologilor practicieni și teoreticieni deopotrivă prin umplerea unui gol metodologic serios în actuala metodologie de diagnoză a personalității umane. CQ renunță la practica auto-evaluării făcute chiar de către persoana analizată, impunând un nou standard, și anume acela al evaluărilor multiple și „externe”, făcute de psihologi calificați.

CQ este folosit astăzi de practicieni (clinicieni, terapeuți, psihiatri, asistenți sociali etc.) pentru a formula calitățile clienților, pacienților sau subiecților cu care lucrează. Procedura este relativ complicată și nu poate fi folosită de persoane necalificate și neformate ca psihologi.

Există de asemenea o versiune pentru copii (CQ-set child version) care este folosită de practicieni, inclusiv de educatori, învățători și profesori. A fost în plus creată o versiune a CQ pentru ne-profesioniști, cu o terminologie mai accesibilă, prin care indivizii pot evalua propria persoană, ego-ul lor ideal, persoanele cu care interacționează, obiectele din jur etc.

CQ este un instrument extraordinar de fidel și de valid, creat de unul din cei mai marcanți profesioniști americani în domeniul atât de acerb disputat al psihodiagnozei personalității și doar necunoașterea sa poate fi motiv pentru nefolosire. O singură interacțiune cu CQ și cu rezultatele sale este probabil suficientă pentru a convinge un practician de calitățile sale psihodiagnostice.

BIBLIOGRAFIE

- Beck, S. J. (1954). *The six schizophrenias*. Chicago: American Orthopsychiatric Association.
- Block, J. & Robins, R.W. (1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child Development*, 64, 909-923.
- Block, J. (1961). *The Q-Sort Method in Personality Assessment and Psychiatric Research*. Springfield, Illinois: C.C. Thomas. (Reprinted by Consulting Psychologists Press, Palo Alto, California in 1978).
- Block, J. (1962). *The California Q-set*. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press.
- Block, J. (1965). *The Challenge of Response Sets: Unconfounding Meaning, Acquiescence and*

- Social Desirability in the MMPI*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Block, J. (1971). *Lives through time*. Berkeley, California: Bancroft Books.
- Block, J. & Block, J. H. (1980). *The California Child Q-set*. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press.
- Block, J. (1990). *The California Q-set (revised form)*. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press.
- Bridgman, P.W. (1927). *The logic of modern physics*. New York: Macmillan.
- Brown, S. R. (1994). Reply and comments on Block's California Way. *Q Methodology Network*. 23 Jan 1995
- Stephenson, W. (1936). *Foundations of psychometry: Four factor systems*. *Psychometrika*, 1, 195-209.
- Stephenson, W. (1953). *The study of behavior*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stephenson, W. (1968). Consciousness out - subjectivity in. *Psychological Record*, 18.
- Stephenson, W. (1972). Applications of communication theory: I. The substructure of science. *Psychological Record*, 22.
- Stephenson, W. (1974). Methodology of single case studies. *Journal of Operational Psychiatry*, 5(2).

Teste psihologice

Testele psihologice se supun dreptului de copyright. În conformitate cu standardele și legile internaționale, precum și cu legile speciale emise de statul român cu privire la protecția drepturilor de autor, utilizarea în orice scop, publicarea sau comercializarea neautorizată a acestor teste se consideră a fi furt calificat și se sancționează penal.

Va indicăm dreptul de comercializare în România a unor instrumente de evaluare psihologică care pot fi achiziționate sub licență precum și distribuitorii acestora:

- **INVENTARUL PSIHOLOGIC CALIFORNIA (CPI),
VERSIUNILE CPI-462, 434, 260**
D&D Consultants, București (www.ddconsultants.ro)

- **16 PF**
D&D Consultants, București (www.ddconsultants.ro)

- **MATRICI PROGRESIVE RAVEN**
RTS Romanian Psychological Testing Services,
Cluj Napoca (www.rtscluj.ro)

- **BATERIA DE TESTE PSIHOLOGICE
DE APTITUDINI COGNITIVE (BTPAC)**
COGNITROM, Cluj Napoca (www.cognitrom.ro)

